

Доценко Н. А. Критерии, показатели и уровни готовности будущих агроинженеров к профессиональной деятельности в условиях информационно-образовательной среды

В статье рассмотрены критерии, показатели и уровни готовности будущих агроинженеров к профессиональной деятельности в условиях информационно-образовательной среды. В ходе исследования выделены мотивационный, интеграционный, операционный и творческий компоненты готовности будущих агроинженеров к профессиональной деятельности в условиях информационно-образовательной среды. Этим компонентам соответствуют планово-мотивационный, когнитивно-конструктивный, рефлексивно-оценочный и опытно-творческий критерии. По этим критериям выделены четыре уровня готовности будущих агроинженеров к профессиональной деятельности – низкий, достаточный, средний и высокий. Уровень сформированности готовности к профессиональной деятельности будущего агроинженера определяют по объему его знаний, которые являются необходимым условием анализа и выбора оптимальных способов решения профессиональных проблем.

Ключевые слова: готовность, компоненты готовности, показатели готовности, уровни готовности, информационно-образовательная среда, инженерная подготовка.

Dotsenko N. A. Criteria, indicators and levels of readiness of future agricultural engineers for professional activity in the conditions of the informational and educational environment

In the article it is considered the criteria, indicators and levels of readiness of future agricultural engineers for professional activity in the conditions of informational and educational environment. There were highlighted the motivation, integration, operational and creative components of the future agricultural engineers preparation for professional activity in the conditions of the informational and educational environment. The se components are consistent with the planning-motivational, cognitive-constructive, reflexive-evaluational and researching-creative criteria. According to the se criteria, there were described four levels of readiness of future agricultural engineers for professional activity – low, sufficient, average and high. The level of formation of readiness for the professional activity of the future agricultural engineers is determined by the amount of the knowledge, which is a prerequisite for analysis and the choice of the best ways to solve professional problems.

Key words: readiness, components of readiness, readiness indicators, levels of readiness, informational and educational environment, engineering training.

УДК 37.013:374(477)19

Дяков І. В.

**НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ
В КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ СОФІЇ РУСОВОЇ**

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз поглядів Софії Русової щодо національного виховання особистості крізь призму сучасності. Оцінюється просвітницька і виховна діяльність педагога в галузі шкільного навчання. Окреслено завдання сучасного виховання, яке є складним, багатограним і всеохопним. Характеризуються основні підходи С. Русової до національного виховання особистості в школі, які можуть забезпечити вільний, гармонійний та всесторонній розвиток учнів. Аналізуються погляди просвітительки щодо шляхів і засобів здійснення національного виховання. Висвітлюється зміст поняття “нове виховання”, яке Софія Федорівна ввела в педагогіку. Доводиться його необхідність потребам та інтересам нації. Подається суть національного виховання як єдність різних його складників, а саме: виховання в родині, громаді, закладах освіти, які, на думку педагога, суттєво доповнюють одне одного, дають змогу вільного заняття улюбленою справою, розширюють можливості спілкування, входження в соціум.

Ключові слова: Софія Русова, педагогічна спадщина, національна українська школа, “нове виховання”, національне виховання, національна свідомість, соціальне виховання, виховання особистості.

Однією з концептуальних засад Нової української школи є виховання особистості з українською ідентичністю, відповідальною за себе та за розвиток добробуту країни. Для вирішення таких завдань необхідно створити відповідне освітнє середовище й розгорнути в ньому виховання як ціннісно орієнтований, наскрізний процес, в якому учні набувають соціального досвіду, успадковують духовні надбання українського народу, розвивають почуття відповідальності за себе, громаду, свою державу.

У цьому контексті цікавий досвід виховання особистості в різних освітніх системах минулого, зокрема в поглядах Софії Русової щодо національного виховання.

У дослідженні педагогічної спадщини С. Русової (В. Бугрій, О. Джус, Н. Маліновської, Н. Опанасенко, І. Пінчук, Г. Пустовіт, О. Пшеврацької, О. Пеньковець, В. Сергєєвої, М. Соловея, О. Таран, О. Фролової) виділяємо: філософсько-педагогічні погляди й освітню діяльність С. Русової; проблеми дошкільного виховання; методику використання лінгводидактичних ідей у навчанні дошкільників; психолого-педагогічні засади організації дошкільного виховання; зміст і форми краєзнавчої роботи як засобу виховання особистості, проблеми дидактики; творчу спадщину періоду еміграції, проблеми позашкільної освіти і виховання.

Актуальними, на нашу думку, є аналіз та інтерпретація поглядів С. Русової щодо виховання особистості в умовах становлення сучасної школи.

Мета статті – визначити шляхи та засоби здійснення національного виховання в контексті поглядів Софії Русової в умовах становлення сучасної школи.

Відповідно до концепції Нової української школи, завдання сучасного виховання є складними, багатограними і всеохопними. Виховний процес розглядається невід’ємним складником освіти, орієнтується на загальнолюдські та соціально-політичні цінності. Йдеться про формування української ідентичності, сильного характеру, виховання патріотизму, соціальної ініціативи на основі комплексної діяльності, яка включає партнерську взаємодію сім’ї, громадськості, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо підготовки молодого покоління до активної самостійної діяльності.

У цьому ключі актуальною є позиція Софії Русової щодо цілісної, завершеної системи виховання, яка охоплює всі сфери життя дитини: сім’ю, суспільство, школу й позашкілля.

Педагог усвідомлювала велике значення освіти, науки й культури в інтелектуальному розвитку нації, оскільки саме розбудова власної національної школи й системи освіти може сприяти самовизначеності українського народу і його визнанню у світі.

С. Русова переконувала, що перші моральні почуття в дитини виникають у сім’ї, їх викликають її батьки, рідні, близькі, що підходять до її колиски, колишать, купають дитину, граються з нею. Турбота, ласка з боку рідних, радість, яка оточує дитину в здоровій, згуртованій сім’ї, виховують у дітей перші почуття симпатії, любові та пошани до батьків, дідусів і бабусь, братів, сестер, породжують прагнення спілкуватися з ними, а згодом і піклуватися про них. Приклад батьків, старших членів сім’ї стає для дитини тим животворним джерелом, з якого поступово виростає почуття любові до людей, до свого рідного краю, народу, своєї Батьківщини. Виховання, започатковане в сім’ї, дитячому садку, як підкреслювала С. Русова, “<...> повинно продовжуватися в школі і сформувати людину із широким розумінням своїх громадських обов’язків, з незалежним, високо розвиненим розумом, братерським почуттям до людей, людину, здатну до праці, таку людину, яка ні при яких обставинах не заломиться морально і приведе в життя свою незалежну думку” [2, с. 100].

Проблема національного виховання стала наскрізною в більшості праць Софії Русової. Вона стверджувала, що свідомо дитина може вирости лише в національній українській школі, де переважають такі предмети, як: мова, література, історія, географія свого народу. Програма шкільного навчання обов’язково має містити вивчення різних галузей мистецтва. Школу варто оформляти в національному стилі: вишиванки, портрети, народні інструменти, вертепи, гончарство тощо.

В умовах сучасних суспільно-політичних викликів надважливим завданням школи є формування української ідентичності. У цьому контексті переконливою є думка С. Русової, що нація народжується серед рідної мови, пісні, на рідному ґрунті.

Ця проблема є важливою в умовах сьогодення. Водночас немає її однозначного вирішення, оскільки українська людність має різну ментальність і сприйняття України як рідної землі, як держави. Тому й думка С. Русової про необхідність враховувати у виховній роботі українську ментальність, народні традиції, соціальний досвід і взагалі природне й соціальне оточення є слушною.

Велику виховну роль відводила Софія Федорівна книгам, оскільки саме вони, вважала вона, можуть викликати в дітей різні почуття до оточення, привчають до краси, добра, правди, вчать бути свідомими та вірними громадянами своєї країни. Тому педагог висувала вимоги до дитячих книжок, наголошувала на тому, що вони повинні бути правдивими, сучасними, простими та доступними для дітей, написаними рідною мовою.

Водночас із формуванням у дітей національної свідомості в них виховуються глибокі патріотичні почуття, пориви, прагнення, що стимулюють пізнавати й берегти матеріальні й духовні цінності, результати праці попередніх поколінь.

Родинне виховання має доповнити громадське і роль батьків передавати дитину особі, що має спеціальну підготовку в справі виховання. Лише за таких умов між дитиною й педагогом складуться відносини, що ґрунтуються на повазі, любові і дружбі.

Сучасна школа повинна створювати умови для формування знань та вмінь, взаємопов’язаних із ціннісними орієнтаціями учня, для успішної самореалізації в житті. Актуальним у цьому ключі є думка С. Русової про те, що школа має привчати до самостійності дітей, враховуючи їхні індивідуальні та вікові особливості, умови середовища, в якому перебувають діти, та особливості організації педагогічного процесу.

Рідна школа, переконана С. Русова, зможе розкрити всі природні задатки, але за умови, якщо виховання буде індивідуальним, близьким для дитини, національним, вільним, незалежним від певних вимог, на ґрунті громадської організації.

Розкриваючи основні засади і шляхи розвитку школи й освіти в Україні, С. Русова підкреслювала, що “<...> підвалинами націоналізації школи бувають завше два начала: безпосередня націоналізація педагогічних засобів виховання й навчання, цебто – рідна мова викладу і зміна програми з тенденцією ввести ті науки, які забезпечують формування національної свідомості, – історію та географію рідного краю й народного мистецтва – музику, співи, орнаментуку. Друга підвалина національної школи – це єднання її з людом, бо школа вже не стоїть самостійно, мов острів серед села, мов відокремлена від села фортеця русифікації, пригноблення людності, а весело одчиняє двері й вікна селянському життю, це центр освіти на селі, центр не

тільки морального, а й політичного виховання, політичної не в розумінні діяльності тієї або другої партії, а політично-громадського виховання, без якого не розвиватиметься нове життя” [3, с. 103–104].

Взагалі Софія Русова переконувала, що діяльна школа – це школа життя, яка не тільки задовольняє всі потреби самої дитини, а школа, що йде назустріч загальному життю тієї чи іншої громади (місцевості – С. Русова), готує дитину до правдивого життя, освіченого, наукового, збудованого свідомою працею, на використанні всіх досягнень науки й суспільного прогресу.

Велике значення в розбудові такої школи мають партнерські відносини громади і школи, школи й родини, учителя й учнів. Усвідомлюючи це, С. Русова наголошувала на тому, що таку школу можна розбудувати “<...> при спільних зусиллях учителя та учнів, і з такої школи вийдуть люди, для яких і слова, й рука будуть однаково правдивим знаряддям для чесної, корисної для громадянства роботи” [4, с. 133].

Виховання, за переконанням Софії Федорівни, – це поступовий перехід до розуміння щораз ширших, громадських організацій – родина, школа, громадськість, народ, держава, людство. Їй особлива роль у них відводиться вихователям, учителям, тому вони повинні мати повну довіру у своїх вихованців. Вирішального значення С. Русова надавала загальнокультурній і професійній, особливо психологічній підготовці вихователя і вчителя, який розуміє, що виховання є творчим процесом, однак його фундаментом є наука – закони психології, фізіології, педагогіки [1, с. 10].

Софія Федорівна Русова вводить у педагогіку поняття “нове виховання”, яке передбачає націоналізацію освіти, індивідуалізацію, соціалізацію з опорою на працю, саме ці умови забезпечать необхідне виховання. “Нове виховання” передусім повинно відповідати потребам та інтересам нації. Таке виховання веде до розумового та морального розвитку дитини, воно формує національну свідомість і гідність. Тільки в цьому разі “нове виховання” може забезпечити повну демократизацію освіти. У контексті ж сучасності нові підходи до виховання мають сприяти формуванню ціннісного ставлення до громади, українського народу, Батьківщини, держави, світової спільноти.

Це важливе надзавдання не можна сформулювати лише засобами навчання. Насправді це широкий соціалізаційний процес. Тому Софія Русова, розглядаючи школу як основний інститут виховання, свого часу наголошувала на важливості різних форм позашкільної роботи.

Різноманітні враження від життя, вплив тих або інших умов життя дуже часто відбиваються на дитині ще більше, ніж формальне шкільне навчання. Хто не знає, як впливають на нас часті відвідування театру, хто з нас не переживав захоплення від тих чи інших книг. Яка-небудь мандрівка в чужі краї теж інший раз цілком змінювала напрям наших думок. У народних мас також були з давнього часу певні засоби позашкільної освіти, які у всякі часи підтримували його інтелектуальні інтереси: обік зі школою існувала церква – колись єдине джерело краси й ідеального настрою; люди йшли в церкву, дивилися на ікони, слухали спів і віддавалися більш-менш високим думкам. У церквах наших лунало могутнє слово талановитих промовців, проповіді їхні, їхнє навчання, “слова слухались із великою увагою, і вони співали перші цілком популярні зразки нашої літературної мови” [6, с. 145].

Виховання та формування особистості може забезпечити правильно організована краєзнавча робота.

Ідеї Софії Русової виховують національно свідомих, патріотичних, моральних та освічених громадян своєї країни, тому що саме вони зможуть розбудувати національну школу в незалежній Україні. З огляду на велике значення екскурсій, при департаменті позашкільної освіти відкрито екскурсійний відділ, мета якого – розвивати систему національного виховання, а головним засобом є українознавство, різні форми роботи в цьому напрямі.

Як переконувала просвітителька, “<...> на екскурсіях виразніше виступає індивідуальність учнів, відносини з учителем стають більш щирими: треба навчити учнів робити колекції і самим збирати та впорядковувати музеї. Такий засіб викликає самостійну думку, навчає працювати активно; він ставить учневі живі завдання. Цей метод треба вживати і для навчання рідної мови й лічби, усе навчання повинно бути доконче зв’язане із життям, треба розвинути розум так, щоб діти і потроху навчилися оцінювати вагу різних життєвих з’явищ, дати їм силу боротися за життя, завойовувати його, тоді не буде такого тікання із села, яке ми тепер бачимо. Треба поруч із наукою давати й виховання” [5, с. 42].

С. Русова не визнавала альтернативи національному вихованню, оскільки була впевнена, що тільки національне виховання може забезпечити кожній нації найширшу демократизацію освіти. Рідна українська школа, дитячий садок, позашкільний заклад, на її думку, є першою політичною й соціально-педагогічною вимогою кожного народу.

Розкриваючи питання виховання, Софія Русова стверджує, що основним завданням має бути пробудження в дитини бажання до самонавчання. У вихованні треба враховувати психологічні, соціальні, індивідуальні, культурні й етнографічні особливості, і вкотре вона доводить важливість національного виховання, оскільки саме його вважає основою. Педагог подає також конкретні поради щодо національного виховання, яке обов’язково має ґрунтуватися на рідній материнській мові, віршах, оповіданнях, казках, піснях; оформлення побуту обов’язково має включати елементи народності, вона стверджує, що у вихованні потрібно використовувати всі свої національні скарби. Обґрунтовує С. Русова і вимоги до вихователів, які насамперед повинні любити дітей, бути добрими, чуйними, відповідальними, освіченими, спокійними та, що не менш важливо, фізично здоровими.

Висновки. Думки С. Русової щодо національного виховання та навчання пронизують більшість її праць. Дослідження наукової спадщини С. Русової вказує на те, що її праці мають великий ідейний потенціал, необхідний для вирішення проблеми виховання особистості в сучасній школі. На її переконання, системність дій є найважливішою умовою національного виховання, яке обов'язково має ґрунтуватися на рідній материнській мові, віршах, оповіданнях, казках, піснях; оформлення побуту обов'язково має включати елементи народності. Педагог стверджує, що у вихованні треба використовувати всі свої національні скарби.

Педагогічний доробок просвітительки щодо національного виховання розглядається як єдність різних його складників, а саме: виховання в родині, громаді, закладах освіти. Наголошувала педагог і на тому, що на формування національної свідомості впливають такі чинники: школа, що має бути щонайбільш наближена до потреб та інтересів народу; навчання, що здійснюється виключно рідною мовою й передбачає обов'язкове вивчення історії, мистецтва, використання кращих звичаїв і традицій українського народу.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні педагогічних поглядів Софії Русової щодо виховання особистості в системі позашкільної освіти.

Використана література:

1. Гураш Л. Дитячий садок – осередок національного виховання / Л. Гураш // Дитячий садок. – 2010. – № 35 (563). – С. 10–11.
2. Дорошенко Н. Софія Русова як педагог (з нагоди 80-ліття уродин) / Н. Дорошенко // Софія Русова і Галичина : збірник статей, матеріалів. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 96–102.
3. Зайченко І. Педагогічна концепція С. Ф. Русової : [навч. посіб. для студ. пед. спец. вузів] / І. Зайченко ; передм. М. Ярмаченка. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Чернігів : ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2000. – 234 с.
4. Коваленко Є. Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / Є. Коваленко ; за ред. Є. Коваленко, І. Пінчук. – Ніжин : НДПІ, 1998. – 214 с.
5. Русова С. Загально-земський з'їзд у справах народної освіти / С. Русова // Світло. – 1911. – Кн. 1. – С. 33–52.
6. Софія Русова : з маловідомого і невідомого / упоряд. : О. Джус, З. Нагачевська. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – Ч. 1 : “Несторка української педагогічної літератури...”. – 456 с.

References:

1. Hurash L. Dytchyisadok – oseredoknatsionalnohovykhovannia (Kindergarten – CenterofNationalUpbrining), Dytchyisadok, 2010, Issue 35 (563), pp. 10–11.
2. Doroshenko N. Sofiia Rusova yak pedahoh (z nahody 80-littia urodyu) (Sofiia Rusova as a Pedagogue (on the Occasion of the 80th Birthday)), Sofiia Rusova i Halychyna, Ivano-Frankivsk, 1996, pp. 96–102.
3. Zaichenko I. V. Pedahohichna kontseptsiia S. F. Rusovoi (Pedagogical Conception of S.F.Rusova), Chernihiv, ChDPU im. T. H. Shevchenka, 2000, 234 p.
4. Kovalenko Ye. I. Osvitnia diialnist i pedahohichni pohliady S. Rusovoi (Educational Activity and Pedagogical Views of S. Rusova), Nizhyn, NDPI, 1998, 214 p.
5. Rusova S. F. Zahalno-zemskyyi zizd u spravakh narodnoi osvity (General Country Council Congress on Business of People's Education), Svitlo, 1911, Book 1, pp. 33–52.
6. Sofiia Rusova: Z malovidomoho i nevidomoho / edited by O. Dzhus, Z. Nahachevska (Sofiia Rusova: from Little Known and Unknown), Ivano-Frankivsk, Hostynets, 2006, Part 1, 456 p.

Дяков И. В. Национальное воспитание личности в современной школе в контексте взглядов Софии Русовой

В статье осуществлён историко-педагогический анализ взглядов Софии Русовой на национальное воспитание личности через призму современности. Оценивается просветительская и воспитательная деятельность педагога в области школьного обучения. Определены задачи современного воспитания, которое является сложным, многогранным и всеобъемлющим. Характеризуются основные подходы С. Русовой к национальному воспитанию личности в школе, которые могут обеспечить свободное, гармоничное и всестороннее развитие учащихся. Анализируются взгляды просветительницы на пути и средства осуществления национального воспитания. Освещается содержание понятия “новое воспитание”, которое София Фёдоровна ввела в педагогику. Подается суть национального воспитания как единство различных его составляющих, а именно: воспитание в семье, общине, учебных заведениях, которые, по мнению педагога, существенно дополняют друг друга, дают возможность свободного занятия любимым делом, расширяют возможности общения, вхождение в социум. Обосновывается современность педагогического наследия С. Русовой для развития нынешней системы школьного образования.

Ключевые слова: *София Русова, педагогическое наследие, национальная украинская школа, “новое воспитание”, национальное воспитание, национальное сознание, социальное воспитание, воспитание личности.*

Dyakov I. V. National educating of a person in a modern school in the context of the views of Sofia Rusova

The article gives the historical and pedagogical analysis of Sofia Rusova's views on education of a person through the prism of the modernity. The author evaluates her ideas of enlightenment and educational activities in the field of school education and examines the problem of relationship of the educator's heritage with modern school teaching. S. Rusova's scientific heritage is investigated, it is the heritage that contains significant ideological capacity for solving problems of national education. Analyzed the views of the educator on the ways and means of national education. The meaning of the concept “new education” is revealed, it is the concept that Sofia Rusova introduced in pedagogy and it is necessary for needs and interests of the nation. The essence of education is shown as the unity of its various components, namely: education in the family, community, educational institutions, which, according to the educator, essentially complement one another; allow to do freely things that one loves, increasing communication, participation in society. The author grounds the modernity of Rusova's educational heritage in the building of current school system.

Key words: *Sofia Rusova, pedagogical inheritance, national Ukrainian school, “new education”, national education, national consciousness, social education, upbringing of person.*